

Lauris Gundars

PIESKARIES BALTAJAM LĀCIM!

Darbojas:

Elza

Gunārs

Teiksma,

viņa arī:

Jeļizaveta Prokofjevna Pudure (dzim. Streļcova),

Zigrīdiņa,

Zvejnieku kolhoza brigadieru 1, 2 un 3,

Ziedonis,

Izmeklētājs Sermulītis,

Reģistratore,

Nometnes brigadiere.

(Normāls fonts atbilst pašas Teiksmas tekstam, kursīvs – kādam no minētajiem personāžiem.)

1941. gads jūnijs

ELZA. ... Es nezināju, kā ir patiesībā: pagājusi minūte, diena vai nedēļa. Saule bija aizķērusies vienā punktā. Tā izkustējās tikai tad, kad es sapratu, ka esmu pati, ka biezā egļe virs manis ir īsta. Vēl divi rieti: neviens mani nemeklēja, kluss. Stirna pienāca. Bet aizbēga kā pēkšņi ko briesmīgāku par vilku ieraudzījusi. Pati nobijos vairāk. Norāvu visu, visu nost. Tad kleitu tomēr uzvilku atpakaļ – biju tik balta mežā. Kaut kādā kūtiņā atradu vecas lupatas, ģīmi nosmērēju ar dubļiem. Tur bija tikai viena vista: pārbijusies aizkladzināja uz māju. Tur arī tukšs... Viena pati pasaulē. Tālumā kaut kas tomēr dunēja. Krievi, izrādās, bija jau prom. Vācieši. Viņi gāja man apkārt ar līkumu. Neviens nekā neprasīja. Traka, veca, netīra vecene. Labi, ka neprasīja: es būtu nodūrusi – zem lupatām man bija nazis. Nezinu, kāpēc. Bet būtu nodūrusi jebkuru. Varbūt es gāju nodurt tevi, varbūt. Bet jūsu dzīvoklī neviena nebija, viss pamests, divi vīri nes laukā skapi. Un tad es pirmo reizi atvēru muti... es runāju krieviski. Vairs nemācēju latviski. Ne par ko. *Куда вы?*... Vīri nometa skapi, aizbēga. Asinis līst pa muti – biju sakodījusi mēli simts vietās, simts gabaliņos. Tomēr tā vēl bija mutē. Tikai krieviski. Ar asinīm runāju. Divus gadus! Domāju latviski, bet... Es biju nākusi tevi nodurt, skaidrs. *Убила бы, глазом не моргнув!!!* Tu man riebies!!! Tu esi apaļš idiots!!! Kroplis!!!

Elzas rokā uzrodas nazis, viņa vēzējas pret Gunāru, tomēr Teiksma paspēj to atņemt.

GUNĀRS. ... Es biju tik pilns... tik pilns... laimīgs tai dienā: mēs devāmies uz Padomju savienību. Beidzot! Mēs izlaužamies no sava mazā, siltā būrīša vētrainajā pasaulē. Mēs dodamies talkā cilvēkiem, kas ceļ visgaišāko

sabiedrību pasaulē... Ir vīriešu un sieviešu vagoni, kopā ar bērniem. Tie ir īpaši pielāgoti cilvēku pārvadāšanai – viss pārdomāts: lāvas divos stāvos, caurums grīdā. Skaidrs: mēs neesam lopiņi. Īsto pasažieru vagonu trūkst – es uzzināju no kareivjiem, kas mums palīdz iekārtoties. Paspēju mammu nomierināt – es esmu gatavs strādāt dienu un nakti, es redzu tam jēgu. Varbūt man pat ļaus pastāvīgi konstruēt: man ir sevi vēl jāpierāda. Mamma raud. Viņa iet uz citu vagonu: sieviešu vagonu, protams. Paps atskrēja pēdējā brīdī: redzēju pa spraugu. Satraukts šausmīgi. Bet viņu tomēr vēl ielaida kādus septiņus vagonus tālāk. Vasara, 14. jūnijs – silts pat naktī. Mēs esam daudz – 42 vīri, gulēt slīpeniski jau nevar. Bet neviens jau arī negul: visi spriež, kas un kā. Man nākas ilgi runāt, pārliecināt. Galīgi nav manā raksturā. Bet viņi man tic – skaidrs, speciālisti, labi darbinieki jaunajai valstij vajadzīgi kā gaiss, kā ūdens. Piekrītu: vajadzēja par to ziņot laicīgi, lai var sakrāmēties. Piekrītu, vajag ar cilvēkiem izrunāties. Bet viņi nesaprot, cik jaunā valsts liela, cik grūti visu tajā paredzēt. Viņi piekrīt. Tomēr naktī, kad esam jau Latvijas robežai pāri, man izsita zobu. Tāds Juris, no Naukšēniem. Es nedusmojos, es saprotu: ja cilvēks dzīvei nav gatavs, viņš kļūst agresīvs. Tu pati teici. Viņš gan saka – par dziedāšanu. Es tā izjūtu, kas patiesībā ir dzīve – tev taisnība: tās ir pārmaiņas katru dienu. Galva pat reibst. Es sajūtu sevi, es drudzaini domāju, es to pilnīgi jūtu: tā tad esmu dzīvs! ... Bēdājos tikai, ka bijī aizbraukusi pie tēva, mēs nebijām šonakt kopā. Tu, protams, tagad brauktu sieviešu vagonā, bet mēs tomēr būtu kopā, vienā ešelonā. Gaidu Maskavu, lai iemestu tev šo vēstuli. Vēsture palīdz mums uzsākt īsto dzīvi ātrāk, nekā esam par to sapņojuši. Neapskaud mani – es izsaukšu tevi šurp jau rīt!...

ELZA. Paskaties kādreiz, kas notiek apkārt! Kas notiek īstenībā!

TEIKSMA. *Paliec kāds esi! Tu man apsoli?...* Kas to ir teicis?

ELZA. Es?! Nekad!... Un tas bija pavisam citā sakarā!!! (*prom*).

TEIKSMA. Viņi iepazinās 1938. gada 12. augustā. Karsts, kaut kāda Jūrmalas vasarnīca, draugi un...

Gunārs dzied – krievu romance.

TEIKSMA. Tas bija viņa īpašais numurs. Parasti bija ilgi jālūdzas. Tikai ne todien. Un viņa pamanīja.

GUNĀRS. Es neuzdrošinājos pat domāt. Viņa bija tik... tāda caurspīdīga. Gabaliņu virs zemes, man šķita...

TEIKSMA. Gabaliņu virs zemes!... Un tu pats? Par tevi jau smējās.

GUNĀRS. Kas?

TEIKSMA. Tikai lidošana, planēšana, grīste un pikēšana. Viņa klātbūtnē jebkura saruna izrādījās par lidmašīnām. Toreiz tas bija modē.

GUNĀRS. Ne tāpēc!

TEIKSMA. Jā, viņam mode nebija svarīga. Viņš vienkārši bija traks.

GUNĀRS. Tas vienkārši bija mans darbs! Es strādāju VEFā. Pie Irbīša. Es sāku ar I-11. Tas bija izcils zemplāksnis ar brīvnesošu spārnu, 90 zirgspēku *Cirrus Minor* motoru, mūsu pirmā stikla kabīne, mazs planēšanas leņķis, augsta dinamiskā kvalitāte – mazs frontālais laukums...

TEIKSMA. Viņš bija rasētājs, jauns puika praksē.

GUNĀRS. Konstruktoras asistents!

TEIKSMA. Kurš veselu pusgadu gandrīz nespēja meitenei pateikt, ko viņš grib.

GUNĀRS. Mēs dejojām! Divas reizes!

TEIKSMA. Un neviena vārda.

GUNĀRS. Bija!

TEIKSMA. (*smejas*) Šodien tik vēss! Vakars bija siltāks!... Otrreiz: Šodien tik karsts! Vakars bija vēsāks!...

GUNĀRS. Es izstāstīju par jauno I-14!

TEIKSMA. *Zemplāksnis ar negatīvu spārnu savērpumu, ievelkami riteņi...*

GUNĀRS. Irbītis viendien tā arī pajautāja: *Iemīlējies esi?* Biju kļūdījies par veseliem 63 milimetriem skrietuļu kājas aptecētāja zīmējumos. Viņš nezināja, ka jau pirms mēneša biju kļūdījies pirmoreiz: naktī pa klusam pārstrādāju I-12 pakaļējā pieša stiprinājumu...

TEIKSMA. *Iemīlējies esi?*

GUNĀRS. Nē... jā...

TEIKSMA. Ko tad atbildēji?

GUNĀRS. Palūdzu sestdienu brīvu.

TEIKSMA. Tad – *jā*, vai – *nē*?

GUNĀRS. Lidmašīnās kļūdities nedrīkst!

TEIKSMA. Tātad – *nē*, *Irbīša kungs, protams, neesmu iemīlējies, muļķības!*

ELZA. Beidz!

GUNĀRS. Tai sestdienā es, goda vārds, gribēju tev atzīties, ka... Goda vārds! Tikai šausmīgi sniga sniegs todien...

ELZA. Es vienalga biju aizbraukusi uz mājām, pie tēta.

TEIKSMA. Bet viņš taču neaizgāja, viņš to nezināja!

ELZA. Tā bija sestdiena, kuru es nožēloju visu mūžu.

TEIKSMA. Tu kaut ko nožēlo?

ELZA. Tētis bija atklājis, ka es neesmu iestājusies vis universitātes lauksaimniecības fakultātē, bet filozofos. Es pat pirmoreiz dzīve kļiedzu uz tēti. Ka viņš nekā nesaprot no modernās pasaules, no gara dzīves. Viņš šņāca: *Mele!!!* Patiesībā es biju viņa dēls, kuram bija jāamanto saimniecība – 53 hektāri, 22 govīs. Māsa bija māsa: sieviete...

GUNĀRS. Filozofos!... Aristokrāte.

ELZA. Tā arī viss palika – uz mūžīgiem laikiem. Es nepaspēju saprast, viņš nepaspēja piedot.

TEIKSMA. Viņš saprata un piedeva, paspēja.

ELZA. Atbraucu atpakaļ Rīgā, un man tā vajadzēja... kādu vajadzēja...
(*kaislīgi skūpstā Gunāru*).

GUNĀRS. Kā es nobijos!!! Nē, es biju gatavs viņas dēļ uz visu... bet es nesapratu...

ELZA. Toreiz tā darīja tikai palaistuves. Kāds kauns!

GUNĀRS. Es saslimu. Negulēju 4 dienas, 4 naktis. Melna tumsa visapkārt, un sirds pa muti kāpj laukā.

ELZA. Mums bija deviņpadsmit, abiem. Tāda vientulība!... Es gauduju...

TEIKSMA. Jeļizaveta Prokofjevna meitas uzvārdā Streļcova smaidīja 4 dienas un naktis, gan arī mierīgi gulēja. (*kā Jeļizaveta Prokofjevna*) *Piektajā puikas nobriest, paliek gatavi: tad viegli sapliķē un liek katliņā! (Gunāram) Paņem rozočku un ej tač ciemos!*

GUNĀRS. Es nevaru... (*pēkšņi*) Kādu rozočku, mam! Par ko tu runā?!

TEIKSMA. *Smuka barišņa?*

GUNĀRS. Я просто болен!

TEIKSMA. *Latviski, latviski!*

ELZA. Viņam rokā bija sarkana roze.

TEIKSMA. Jeļizaveta Prokofjevna Streļcova jau 19 gadus bija Līziņa, strēlnieka Jēkaba Pudura no Krievijas karošanas atvestā sieva. Latviete.

ELZA. Viņš nostaigāja gar manas mājas durvīm sešas reizes: es redzēju no augšas. Vienreiz pat kāpņu telpā iegāja. Es biju tā sapucējusies...

TEIKSMA. *Nu, kāpēc mums tādus vajag, a? Skatiens pusmetru virs horizonta, smaida kā tāds pāraudzis eņģelītis, un ideāli, ideāli, ideāli... Kārtīgu arāju tev vajag! Nu, veterināru, sliktākajā gadījumā.*

Gunāra dziesma.

GUNĀRS. Es uzzināju, kur viņa būs, aizgāju tomēr, sameklēju.

ELZA. Viņš nespēja noslēpt, ka dzied tieši man. Bet es nedrīkstēju to izrādīt: tāpat jau biju palaistuve.

GUNĀRS. Un tad 1939. gada 3. martā...

TEIKSMA. *Pa klusam no Jēkaba es klausījos Maskavas radio. Puika klausījās skaļi, bet es izlikos, ka uz mums tas viss neattiecas. Vo, tā bija kļūda – ka es klusēju.*

GUNĀRS. *(Elzai)* Pārbaudījums, pārmaiņas katru dienu, koncentrācija, izturība! Viņi ceļ jaunu pasauli! Tur dzīvo laimīgi cilvēki!

TEIKSMA. *Jēkabs joprojām bija brašais strēlnieks – uzbūvēja divas lielas mājas pašā Rīgas vidū, trešai raka pamatus. Parādos līdz kaklam, bet laimīgs. Es biju nelaimīga: nāk naktī, iet ar gaiļiem. Teicu, daviai, es arī rakšu vai ķieģeļus nesīšu: es varu! Viņš smejas. Kaut vai buhalteru kursus?...*

GUNĀRS. *(Elzai)* Iedomājies, tur visi mācās lidot ar lidmašīnām, lec ar izpletņiem, visi! Tas ir psihes treniņš, patiesībā! Tu lido augstu, augstu, un tad ir jāizšķiras...

ELZA. Esi lecis?

GUNĀRS. Vasarā man apsolīja.

ELZA. Lidojis esi?

GUNĀRS. Un rudenī – pilotu kursi, noteikti.

TEIKSMA. *Neroc pamatus tagad, neroc! Karš būs.*

GUNĀRS. Ir jājūt ka tu dzīvo! Jājūt ar katru muskuli, katru sekundi!

ELZA. Es pat vairs nedzirdēju, ko tieši viņš runāja. Pirmo reizi mūžā.

GUNĀRS. Tu dzirdi?

ELZA. Jā... bet... kā tad pasaule, tas, ko mēs nevaram iespaidot.

GUNĀRS. Nav nekā, nekā taču nav. Esam tikai mēs. Un tikai no mums pašiem atkarīgs, kas notiks apkārt. No mūsu treniņa, gribas, izturības un koncentrēšanās. Pasaule ir mums, ne mēs pasaulei. Lai tā skrien mums pakaļ, ja grib. Mēs nepievēršam tam uzmanību. Jo vienīgā vērtība esam mēs paši... Stulbi, ja?... Es nemāku gudri...

ELZA. Es runāju kaut ko no grāmatām sagrābstītu, bet viņš visā atrada pierādījumus tam, par ko domāja pats. Viņš bija apmāts, es biju apmāta. Vai tikai mūsu jaunie ķermeņi bija iekaisuši...

GUNĀRS. Nāksi man šonakt līdzī?

ELZA. Jā...

GUNĀRS. Mēs iezagsimies cehā pa logu: I-14 jau būvē. Tu redzēsi: tā tiešām ir drosme, izaicinājums...

GUNĀRS. Nē, tie nebija ķermeņi... Viņš ir... Par viņu nevar teikt banāli, bet... Viņš...

TEIKSMA. *Nekad es Jēkabam nepateicu – par karu: kā man liekas. Nenotiek tas, par ko nedomā. Muļķības, protams, bet es gribēju, ka tā ir taisnība. Jēkabs tā būtu atbildējis. Es sabojāju radio. Bet puika to atkal salaboja.*

ELZA. Viņam galīgi nesanāca līdzināties citiem. Centās jau...

GUNĀRS. Es zināju, ka par mani smejas. Bet es nevaru... nemāku anekdotes stāstīt, nemāku nekāpt uz kājām šīberējot, man galva sāp, kad iedzeru... Un par mani smejas, kad es sāku runāt... Dzīve ir citāda, man liekas...

ELZA. Paliec tāds, kāds esi. Apsoli?

GUNĀRS. Kāds?...

ELZA. Nē, es tev nekā neesmu teikusi!

GUNĀRS. Tikai tas, man liekas, bija vēlāk.

ELZA. Kāpēc lai es vispār būtu to teikusi?!

GUNĀRS. Tu teici. Es nesapratu.

TEIKSMA. *Tu barišņu esi nobučojis vispār?*

GUNĀRS. Mam!

TEIKSMA. *Так трепетно, так жадно... Cik maigi, cik... es skatījos pa durvju šķirbu un raudāju... Oh, deviņpadsmit vēl!...*

ELZA. *(pēkšņi)* Viss! Puņķi un asaras! Tas nebija tik... banāli! Tas bija... Un tad ienāca krievu tanki!

TEIKSMA. *Un mēs mācījāmies krievu valodu...*

GUNĀRS. Protams, visi bija satraukti: kas, kā būs? To jau varēja saprast – iepretim mūsu mazajam ceļam, jaunā padomju valsts ražoja tūkstošiem lidmašīnu, tūkstošiem!... Grandiozi! Bet viņi novērtēja mūsu I-16 ļoti labi, ļoti lielīgi. Tas ir iznīcinātājs. Mēs bijām tik priecīgi! Mums bija jānosūta no katra VEF modeļa pa vienam uz Maskavu. Biedrs Fjodorovs gribēja parunāt ar mani īpaši – *земляки*, viņš teica. Runājām par mammu. Viņš vairāk neko negribēja, bet es nenoturējos – izsacīju gatavību strādāt un... strādāt. *Jūs jau strādājat!* – biedrs Fjodorovs smējās. Taisnība.

TEIKSMA. *Barišņa mācījās krievu valodu. Es nevarēju to klausīties. Izskatījās gudrāka. Bet, kad meitām galvā... Viena māja Jēkabam bija jāatdod jaunajai varai, un puika priecājās. Darbaļaudis vairo mūsu labklājību ar savu darbu, mums jābūt viņiem pateicīgiem!... Es gribēju sist šim pa muti, Jēkabs neļāva. Bet pats arī – sēž un klusē. Viņš paliek savā vietā! Un visi savējās!...*

ELZA. *(burto)* Фрейлина вышла в сад, но Бонтон уже бежал за ней всхлипывая...

GUNĀRS. *(met grāmatu prom)* Aizskriešu pēc avīzes! Citi laiki, viss cits!!!

TEIKSMA. *Barišņa, es gribētu jums teikt... sargiet puiku, viņš ir tāds... nu... Ai, nekas!*

ELZA. Елизавета Прокофьевна, спасибо. Jūs esat īstu... человек... izaudzinajusi! Es tiešām tā domāju. Viņš думает... plaši.

TEIKSMA. *Ai, apklusti!*

ELZA. Piedodiet. Он есть... visgodīgākais человек, kādu es zinu.

TEIKSMA. *Урод! Урод он!!!...*

ELZA. Kas tas ir, Jeļizaveta Prokofjevna?

TEIKSMA. *Nu, ko lai es viņai būtu sacījusi? Ka slikti būs? Toreiz man tikai tā likās. Nu, nebija, nebija labi, es jutu. Сосало мум... Cilvēki čukstējās. Atcerējās uzreiz, ka es krievene. Tāpēc Jēkabs arī... Cilvēki zuda. Te ir, te nav. Runāja jau visu ko. Bet puika... Муļķības!... Kā paps.*

ELZA. Что это – урод, Елизавета Прокофьевна? Kā tulkot?

TEIKSMA. *Kropļis!*

ELZA. *(smejas)* Beidziet!

TEIKSMA. *Svētais!... Kad iemīlas, cilvēks paliek... dumš, nu. Pat filozofs.*

ELZA. Nē, Jeļizaveta Prokofjevna! Es visu redzu ļoti skaidri, tiešām, reāli, kā tas ir!

TEIKSMA. *Jums slikti dzīvot?*

ELZA. Nē. Kāpēc jūs jautājat?

TEIKSMA. *Mainīt vajag kaut ko?*

ELZA. Nē, bet vienmēr var labāk. Kvalitatīvi labāk, saprotiet, Gunis pareizi saka. Ar katru muskuli...

TEIKSMA. *(pārtrauc)* Es to saku, es – krievene! Tu nesaproti?! *(prom)*

ELZA. Jeļizaveta Prokofjevna!...

Gunārs atpakaļ ar avīzi.

GUNĀRS. Skaties! Lasi! Redzi! Sudrabkalns domā tāpat! Lasi: *Sarkanas rozes Vērmaņa parkā* – skaļi lasi!

ELZA. Guni, tava mamma...

GUNĀRS. Šausmīgi grūti atrast vārdam *Staļins* atskaņas... Kas noticis?

ELZA. Nē, nekas (*skauj*) Урод ты мой!...

GUNĀRS. (*smejas*) Ko? Ko tu gribi teikt?

ELZA. Svētais mans. Урод...

GUNĀRS. Nē, tas ir святой! Святой!!!...

Elza ilgi skūpstā Gunāru.

TEIKSMA. Pēc nedēļas Elza brauca uz mājām, atvainoties tēvam. Iebrauca vēlu vakarā. Tēvs sēdēja pie galda, trīs bruņoti cilvēki vandījās pa māju. Svešie priecājās, ka arī vecākā meita klāt: labāk zinās, ko kravāt līdz. 20 minūtes laika, uz trim... Guni ar Jeļizavetu Prokofjevnu aizveda uz Torņkalna satciju pirmos – arī trīs cilvēki ar ieročiem. Jēkabs sameklēja viņus tikai uz rīta pusi: tieši pirms vilciena atiešanas. Tai rītā Padomju savienībā ieceļoja 15424 cilvēki, vienā skaistā rītā, no Latvijas. *Uz mūžīgiem laikiem, bez tiesībām mainīt dzīvesvietu*, kā viņiem tika paziņots pēc nedēļas, izkāpjot no vilciena Krasnojarskā, Sibīrijas viducī. Tiem, kas vēl izkāpa. *На вечно, без права...* Paraksts: *piekrītu*. (*skaita*) 1, 2, 3, 4, 5.... Skaitīju vienreiz, nemaz katru vārdā nesaucot... 15422, 15423, 15424... Vajadzēja 13 stundas 42 minūtes, lai saskaitītu... Jeļizaveta Prokofjevna bija atgriezusies dzimtenē. Tikko vilciens šķērsoja Krievijas robežu, viņa sāka skaļi kliegt. Bez apstājas. Kādā stacijā viņu aizvāca. *На вечно...* Jēkabs tika nošauts bēgot, bezjēdzīgi prom pa bezgalīgu stepi.

ELZA. Viņi izrāva mani no vagona vēl Latvijā, kādā īsā pieturā. Trīs zaldāti, vai virsnieki, vai... Ar šautenēm. No tiek krūmiem varēja redzēt vilcienu.

Viņi elsoja virs manis. Kā tā lokomotīve... tai lēja iekšā ūdeni. Kad vilciens

nosvilpās, bija palicis pēdējais, tikai viens. Nezinu, kā es iedomājos iespert viņam... es skrēju, es paliku.

GUNĀRS. Es biju tik pilns... laimīgs tai rītā, kad šķērsojām Padomju savienības robežu. Taisies, tev noteikti patiks, Elza. Es tik ļoti, ļoti gaidu....

ELZA. Mēle nedzija divus gadus, tecēja asinis... un es runāju tikai krieviski... visu vācu okupācijas laiku! Tu esi idiots!!! Урод!!! Святой урод!!!...

1943. gads. Ziema. Sibīrija. Pie Mēra ezera.

GUNĀRS. ... Septītais lielais pārbaudījums. Septītais trijos gados. $7 \times 3 = 21$. (*smejas*) Acīte! Pārgurums tiešām šausmīgs, bet es esmu laimīgs. Vai kādam kādreiz vēl tā varētu nolaimēties? Acīte: $7 \times 3!$... Mēs bijām gājuši 2 dienas un vēl nakti. Kad būsīm šķērsojuši trīs un apiesim ceturtajam ezeram apkārt, tur jābūt vecai mednieku būdai. Apstāties nedrīkst – uzreiz piesals zābaki pie kājām: tie taču ir no vates un lupatām, paštaisīti, slapji. Meļķa kundzei ir vēl Rīgas mētelis mugurā – trijos gados neviena cauruma: smalks drēbnieks! Tāpēc, ka divas rītakleitas pa virsu. Mēs pārējie nebijām iedomājušies, ka vasarā, kad braucām prom, būtu kaut kas silts jāvelk pa virsu. Bet te visiem nepietiek. Kas tikai mums nav mugurā. Man ir... nezinu vairs, kas tas ir. Ir taču karš. Jaunā valsts knapi spēj pierāžot apģērbu un apavus armijai, kur nu vēl mums - *darmojiem*, saprotams. Bet tas ir labi! Tikai tagad es saprotu, ka visu mūžu esmu bijis galerts, nekāda rūdījuma. Ar domām vien nepietiek, kā smeijies! Padomju pilsoņa ikdiena mums visiem liekas kā nezin kāds pārbaudījums. Viņiem nekas nav grūti – 7×3 , acīte! Sniegs dažbrīd līdz padusēm, 3 ezeriem pāri, vienam apkārt – 80 kilometri: $21 \times 80 = 1680!$... Tur mēs atkal zvejosim. *Lai tiktu pieveikta fašistu gnāda!*- tā Koševojis, mūsu

brigadieris. Arī mēs varam palīdzēt. Mēs esam divi vīrieši. $1680 \times 2 = 3360$. Pārējās septiņas sievietes, jeb *bābas*, kā viņš saka. $3360 \times 7 = 23520$... nekad neļauj pagurt prātam – tas silda!!! $3360 \times 7 = 23520$... *План перевыполним за тот же паек!* Maize cieta, sasalusi. Labi! Nevar nokost daudz, vairāk paliek! Katram 650 grami uz pārgājienu – divas dienas, 3 ezeriem pāri, vienam apkārt: 650 grami. $23520 \times 650 = 15\,288\,000$!... Neesmu varējis tikt pie pastkastītes... bet šomēnes noteikti... es tikšu... Es esmu piesalis pie priedes, un tava vēstule mani nemaz nevar atrast. Ir jau tumšs, būdu atradām, tā jau sen ir sagrūvusi. Mēs visi esam piesaluši, katrs pie sava koka. Atpūtāties, piespiedāties tikai uz vienu mazu mirklīti... Bet mēs zinām, ka vēl šonakt mēs būdu uzbūvēsim! Ka uzvarēsim. Viss taču atkarīgs no manis paša. Septītais pārbaudījums trijos gados, $7:3 = 2,333333333$ TEIKSMA. *Взяли, суки!!!* No Koševoja nobirst sniegs!...

1943. gads. Rudens. Latvija.

ELZA. ... Divos gados es biju atsalusi tikai no ārpuses, drusku. Un tikai pateicoties Ziedonim. Nedēļām, mēnešiem gulēju visādos šķūņos. Ēst, dzert nemaz negribējās – cilvēks iztiek divas nedēļas, četras, ja vajag. Mēma gaļa. Lai mēle neasiņo. Bet kam tad, ko tad teikt? Krieviski. *Извините, что еще хожу по белу свету!* Neesmu vēl beigta... Ziedonis ir veterinārs. Vislabāk apsēklo apkārtne, teicami pieņem dzemdības. Nevaids! Dara, kas jādara. Neviens cits nebūtu mani savaldījis. Pat Ziedonis pēc tam teica: *neiejāts zirgs labāks!*... Mēli gan arī viņš nespēja saārstēt. Biju mēma – viņam arī. Ko tad un kā tad es izskaidrotu? Tikai šodien es... iekliedzos – *Palikšu!!!* *Es palikšu te, ar tevi!* Skaidrā latviešu valodā, pēkšņi. Pēkšņi varēju. Ziedonis gan pat nebrīnījās. *Palikšu!* Viņš gribēja aizsūtīt mani pāri jūrai, uz

Zviedriju. *Krievi ir atpakaļ!!!* Neesmu jau kurla! Mēs paliksim! *Mums jānoturas līdz angļiem vai jeņķiem, tikai daži mēneši!* Ziedonis zināja, ko saka. *Mēs ejam iekšā mežā!* Māju nodedzinājām paši, mierīgi, paši. Mežā! Jā, jā, tieši tā, mežā! Ar tevi es mežā neietu, nekad!!! Svētais, dzirdi?! Ko tu mežā darītu? Nokristu un garu izlaistu jau pirmajā minūtē! Dzīves teorētiķis! Laimīgās dzīves teorētiķis! Kurš ir aizbēdzis un pazudis!...

1942. gads. Agapitova, Sibīrija. Teiksma zīmē uz bērza tāss. Tā ir Zigrīdiņa.

TEIKSMA. *(par zīmējumu) Šitie esam mēs, bet šitie tie, kurus izvēlējās.*

GUNĀRS. Kāpēc viņi lielāki?

TEIKSMA. *Mūs neizvēlējās, bet viņi ir labāki, stiprāki.*

GUNĀRS. Tur jau nebija vergu tirgus.

TEIKSMA. *Kas ir vergu tirgus?*

GUNĀRS. Tas nebija vergu tirgus.

TEIKSMA. *Mani neizvēlējās, jo es jau neko nevarētu panest, mamma teica.*

GUNĀRS. *(smejas)* Es pēc tāda izskatos, kas nevarētu nekā panest?

TEIKSMA. *Tu esi muļķis.*

GUNĀRS. Kāpēc?

TEIKSMA. *Mamma teica. Svētais muļķītis, ja?*

GUNĀRS. Negribi iet mājās, pie mammas?

TEIKSMA. Zigrīdiņai bija seši gadi. Nekad viņai arī nebūs vairāk, bet pagaidām viņa ir vēl dzīva. Arī Zigrīdiņas mammu ar pusgadīgo brālīti Krasnojarskas lielajā stacijas laukumā nepaņēma. Palicēji kāpa kuģī – piecas dienas pa milzu upi sarūsējušas valzivs vēderā. Labāk visi ar deguniem vienā virzienā, uz ceļiem un aizmigt. Sestās dienas pievakares krēslā valzivs smagi atsitās pret zemi. Agapitova. Aiz Polārā loka, kur jau vasarā sākas

ziema. Nebija skaidrs, kā kāds vispār varēja zināt šīs vietas nosaukumu, varbūt izdomāja. Plika, akmeņaina krauja, otrs upes krasts 10 kilometru tālumā – jūra. Tūkstotis cilvēku izkāpj un paliek. *Ha вечно*. Naktī sāk snigt, sešas vecas teltis uz visiem. Jaunās dzimtenes uzdevums – gādāt malku tvaikoņiem nākošā gada navigācijai. Dzīvošana – no darba brīvajā laikā.

GUNĀRS. (*par zīmējumu*) Te ir svētki, ja?

TEIKSMA. *Tu un tava Elza: kāzas. Tu teici, ka Elzai ir melni mati, un viņa vienmēr smaida, un viņa ir mazāka par tevi. Es esmu kāzu viesis.*

GUNĀRS. Kā jāskatās?

TEIKSMA. *Mēs guļam zemē, dieviņš no augšas – kā mācītājs. Mēs esam nomiruši jau. Te dažus viesus jau vilki ēd.*

GUNĀRS. Mēs neesam nomiruši!

TEIKSMA. *Līdz martam te nebūs vairs neviena, Sepoonkulis teica.*

GUNĀRS. Tu nesaproti somu valodu!

TEIKSMA. *Volfgangs arī teica.*

GUNĀRS. Tu nezini vācu valodu! Un Volfgangs jau ir miris!... Labāk savai mammai uzprasi. Paskaties! Kurš mūs visus katru rītu modina ar savu dziedāšanu!

TEIKSMA. *Vilki.*

GUNĀRS. Mamma tava! Tava mamma mums visiem ir piemērs. Vienmēr smaidoša. Kā viņa dzied! Mums ir jādomā tas, ko gribas domāt, nevis... tas, ko negribas.

TEIKSMA. *Man gribas.*

GUNĀRS. To nevar gribēt.

TEIKSMA. *Es labāk gribētu, lai mani sermulītis ēd. Un tu?*

GUNĀRS. Uzzīmē labāk... darbu! Kā mēs cērtam kokus, kā rokam sev alas. Kad es biju maziņš, man pagalmā bija šitāda ala – bunkurs. Es šausmīgi lepojos. Un to nevarēja apkurināt, kā šito. *(par zīmējumu)* Un te kas?

TEIKSMA. *Mēs ar tevi ēdam zāli, un graužam bērzu.*

GUNĀRS. Nebija garšīgi, vai ne? Zini, kādreiz cilvēki tikai zāli ēdīs – tas ir ļoti veselīgi, tur ir visādas labas vielas iekšā. *(par zīmējumu)* Mana lidmašīna?

TEIKSMA. *(smejas)* Nē, tas ir krusts. Mums visiem pāri. Smuki, vai ne? Man vislabāk patīk.

GUNĀRS. Ej mājās.

TEIKSMA. *Pārāk smird.*

GUNĀRS. Neizdomā! Te arī smird – sastāvējies ūdens, pelējums, mitrums, visiem drusku smird, visās zemnīcās. Bet mēs taču esam kareivji – mums ir dots uzdevums, vai ne?! Smaidām! Reizē!

TEIKSMA. *Brālītis smird.*

GUNĀRS. Kā tev nav kauna?!

TEIKSMA. *Cilvēki nesmird, ja izliek ārā – es mammai saku. Bet viņa saka, ka brālītis nesmird.*

GUNĀRS. Tava mammīte viņu tā mīlē.

Gunārs pūlas saplēst tāsī, tas neizdodas.

GUNĀRS. Mēs esam dzīvi, mēs nenomirsim!

TEIKSMA. *Brālītis ir nomiris. Jau sen. Mamma man netic tikai.*

GUNĀRS. ... Tad tava mamma nedziedātu... *(prom)*

TEIKSMA. *Guņonkulis atņēma mammai brālīti tikai pēc trim dienām. Putra sainītī. Es vēl veselu nedēļu dzīvoju. Pēc tam mani apskrubināja sermulītis. Tikai labo kāju vilks. Es nebiju zīmējusi pareizi: kad mēs esam nomiruši, viss taču ir otrādi, kājām gaisā – mēs lidināmies augšā, nevis tas krustiņš ir*

viirs mums. Kā lidmašīnā lidināties. Kur gribi, cik ilgi gribi... Pavasarī Agapitovas kraujā uz katru izdzīvojušo bija vismaz četras alas. Bija daudz kuģu malkas un daži ne līdz galam mirušie, kādi 50, vai 70. Tas bija Guņonkuļa pirmais lielais pārbaudījums, kā viņš tos sauca. Mamma laikam bija viņā iekērusies, jo mēs visi trīs ar brālīti gandrīz vēl trīs gadus plivinājāmies viirs viņa. Nekur jau tālu viņš lielajos Mēra ezeros zivis zvejoja. Ar dažām sievietēm kopā. Balsis jau mēs te nedzirdam, bet arī pēc latvietēm izskatījās: pēc drēbēm. Bija otrais, trešais pārbaudījums. Ceturtajā viņam lācis uzbruka. Piektajā visas sievas pagāja zem ledus kopā ar tīklu. Atpakaļ viņas nedabūja. Tieši tai dienā, kad turienes dzimtene uzvarēja karu ar brūnajiem. Citi cilvēki smējās, dejoja. Tad nāca lielais daudums, bozpodums, kā visur bija rakstīts. Un Guņa sestais pārbaudījums, kad viņš jau gandrīz bija mums blakus. Un septītais – trim ezeriem pāri, vienam apkārt. Pie kokiem piesalt nav briesmīgi. Sestajā reizē Gunis bija mums daudz tuvāk. Slapjš gulēja uz dzidra, dzidra ledus. Viņš skatījās tieši mums virsū, palika arvien baltāks un baltāks. Man likās, ka viņš uzsmaida man. Es pamāju pretim, bet viņš laikam nepazīna. Es jau nezinu, ko tas sermulītis ir atstājis, ko nograuzis. Guni daudzija ar kokiem nost no tā ledus, un tad turēja viirs liela, liela ugunskura līdz pat debesīm. Mēs apsvilām. Veselu dienu turēja, kā nomedītu cūku. Viņš atsala, sāka pilēt.

GUNĀRS. Tai rītā kaut kas panāca vaļā. Es visiem sāku stāstīt, ka tu gaidi mani mājās. No sākuma neviens nekā nesaprata – mēs jau tur vairs neesam ne sievietes, ne vīrieši. Es stāstīju, ka mums ir mazs dēliņš, nezinu, kāpēc. Kārlītis, es teicu... ko tikai es nestāstīju. Viņiem bija vajadzīgs: viņi sāka atsalt, vai... Un man jau, laikam, arī vajadzēja. Nē, protams, es saprotu – pagājuši seši gadi: tu mani vairs nepazītu, droši vien. Un es saprastu, ļoti labi saprastu tevi. Bet tai rītā es visiem izstāstīju, un... nevarēju vairs saņemties.

Gulēju uz dzidra, dzidra ledus – nez kāpēc redzēju arī zem sevis. Bet no debesīm, man pat likās, eņģelītis pamāja. Fū-ū! Pilnīgs ķīselis, īsts ķīselis!!! Bet tā bija vienīgā reize, vienīgā, es zvēru!!!

1948. gads. Sibīrija.

GUNĀRS. Mani bija ļoti uzmanīgi vērojuši. Septiņus gadus nomēri, vienreiz nogriez. Bija 1948. gada pavasaris. Neviens jau skaidri un gaiši nerunāja par lidmašīnām. *Я создал новый прототип истребителя: Г-1. От слова – Гунар.* Visi, kam to teicu, izlikās neko nezinām, neko itin kā nesaprotam. Es vienkārši biju naivs – par tādām lietām taču nerunā skaļi un kur pagadās. Rasējumus gan aplūkoja ļoti uzmanīgi. Skices, pareizāk – kādus rasējumus? Zvejnieku kolhoza pilnsapulce mani atbrīvoja no piedalīšanās nozvejas plāna izpildē. Ķēros pie zemspārnu superiznīcinātāja E-1. Elza – 1. Septiņi gadi, laimīgi gadi. Visbūtiskākā ir spārnu izturība...

TEIKSMA. Visi trīs kolhoza brigadieru: Nevinnijs, Bezsmertnijs un Neizvestnijs bija klibi – pēc kara. Klibi uz vienu kāju. Visi trīs bija mūžam jautri – pēc kara. Un visi trīs mīlēja klausīties stāstus par lidošanu – pēc kara.

Brigadieris 1. *Построй-ка нам, Жорик, такой ероплан, чтоб улететь отсюда к едрене матери, а, можешь?! Можешь,а?!*

GUNĀRS. Var arī bez motora! Kad mežā kurinām pirti, kad starp četriem kokiem iesienam brezenta lupatu, karstās gaisa masas no ugunsкура taču ceļ to augšā – esat pamanījuši?! Rauj tik apakšu ciet un aiziet! *Шар, воздушный шар!!! КAUT nach Ameriku!!!...*

Brigadieris 2. *А ты, Жорик брат, знаешь, что такое родина?!*

GUNĀRS. Nē, protams, es nezinu, kas ir dzimtene, nezinu!...

Brigadieris 2. *Dzimtene, твоя... родина, брат Жорик, это когда, это...когда холодно и голодно, но... ты любишь...Повтори!*

GUNĀRS. Dzimtene ir tad, kad auksts un bads, bet mīli!

Brigadieris 3. *А воздушный шар далеко летит?*

GUNĀRS. Ar vienu gaisa balonu var visu kolhozu līdz Maskavai aizvizināt, mierīgi!

Brigadieris 1. *Почему Москва?! А Америка?*

GUNĀRS. Uz Ziemeļpolu arī var aizlidot!

Brigadieris 3. *Ты что?!*

GUNĀRS. Man ļoti patīk jūsu, mūsu dzimtenē! Ļoti.

Brigadieris 1, 3. *Ой, дурак, дурак, дурак ты наш святой!!!...*

Brigadieris 2. *Матай ты домой, Жора!!! Быстро, чтобы я не заплакал!!!...*

GUNĀRS. Mani bija vērojuši ļoti uzmanīgi. Un es biju izturējies, un pierādījis... Pierādījis tev! Pasaule man pakļāvās... Nemetīšu vēstuli, es tev to pateikšu pie karstas tējas krūzes. Tikai 6000 kilometru. Un es būšu klāt!

1948. gads. Latvija. Birzgales pagasts, siena šķūnis.

ELZA. ... 1948. gada pavasaris. Ziedonis atšaudās ar divām pistolēm. Mēs jau zinājām, ka viņi ir vismaz divdesmit – skaitījām, kad viņi ielenca pagalmu. *Es neesmu dzimis, lai sapūtu salmos! Tas ir bezjēdzīgi!!!* Nekad neesmu par viņu šaubījies, nekad. Viņš nav kroplis. Viņš ir svētais!... Vai kādam mēs kaut ko varam pierādīt, ja mūs nošauj dziļi sienā ierakušos, pareizi? Iznīcinātajiem tā bija mīļākā nodarbe – nobliezt kārtu pa siena pantu. Protams, mūs var nenošaut, mūs neatradīs, un mēs dosimies tālāk. Bet, ja ne? *Es neesmu dzimis, lai sapūtu salmos!* Un mēs nedrīkstam

šaubīties. Iznīcini iznīcinātāju! Mēs te esam! Diemžēl! Vēl esam! Mēs iesaistāties jūsu spēlītē, lai nepakļautos! Nekad!!!... Lai ko kāds kādreiz arī nerunātu. Es ticēju un ticu Ziedonim. Līdz galam un patiesi. Viņš atšaudījās ar divām pistolēm. Viņš izlēca no šķūņa, kad jau likās, ka viņi tūlīt brauks prom bešā. Pieci iznīcinātāji sakrita čupā uzreiz. Mēs atkāpāmies uz purvu. Man trāpīja rokā – brauniņš kaut kur aizlidoja. Es šāvu ar otru roku. Ar roku, ar pirkstu. Šāvu, šāvu, šāvu... Sen jau bija kluss... Ziedonis aizgāja kā svētais. Es lepojos ar viņu. Un vienmēr lepošos! Netaisnībai vienmēr ir jārāda zobi! Zobi!!!...

1947. gads. Jēkabpils apriņķis. Kūtiņa. Teiksma (kā Ziedonis) Elzai ar plaukstu ir cieši aizspiedusi muti.

TEIKSMA. Ziedoņa roka vienmēr bija bijusi stingra, balss arī. Otrajā meža gadā viņa acis no gaiši zilām kļuva melnas. Melnas, un ļoti spožas: tās, šķiet, spīdēja pat tumsā, pat miegā zem plakstiņiem. Tiem veroties, likās, ka Ziedonis nemaz nav gulējis. Smaida krunciņas ap viņa acīm neizzuda vairs nekad. Nenāca angļi, nenāca amerikāņi.

ELZA. Par stipru!!!...

TEIKSMA. *(aizspiež Elzai muti no jauna)* Nē, tā nav bezizeja, nav! Mēs dzemdēsim un dzemdēsim, kamēr mūsu bērnu būs pilns mežs. Jā! Varbūt! Varbūt kritīs arī tie. Viņi šaus, bet mēs kļūsim vairāk un vairāk. Ja mēs kļūstam vairāk un vairāk, viņi kļūst mazāk un mazāk! Jo vairāk viņi te būs, jo vairāk mēs dzemdēsim! Nekod, nekod, es saku!!! *(atrauj roku)*

ELZA. Es nevaru, nevaru vairs!...

TEIKSMA. *(atkal aizspiež Elzai muti)* Cik mēs esam bijuši laimīgi – mežs, brīvība: zem sūnām, klusu, bedrē, un neviens to nezina. Tas taču bija skaistākais brīdis tavā dzīvē. Tas tāds ir joprojām! Tu taču jau sen saproti,

*kas ir brīvība! Te tu esi tu, tu pati. Un tavs bērns piedzims brīvs! Un viņš
izvēlēsies nāvi, ne verdzību! Ja vajadzēs!*

Elza piedzemdē bērnu. Ziedonis to izcili profesionāli, lietišķi apkopj.

ELZA. Es nedrīkstēju iekliegties, ne ievaidēties – mūs meklēja. Lai
iznīcinātu. Ziedonis tomēr ļāvās pierunāties – Kārlīti slepus atdevām viņa
māsīcai. Nekā aizdomīga – vientuļa lauku sieva, neviens nekā nav manījis.
Protams, viņas uzvārdā. Manis vienkārši nebija, es neeksistēju. Ziedonis
neeksistēja. Un Kārlīša, mana Kārlīša arī nebija.

TEIKSMA. *Tu biji vāja no sāpēm. Viss kārtībā?*

ELZA. Protams, jā...

TEIKSMA. *Mums jāiet.*

ELZA. Te ir droši. Vismaz šonakt...

TEIKSMA. *Sāksim piecos no rīta. Es esmu atradis neticami labu vietu, tieši
uz galvenās ielas. Starp Brīviņa māju un miliciju ir šaura sprauga – jā, jā,
jā! Knapi manāma. Otrā pusē šķūnītis – jā, jā! Iestādām šmeiseri statīvā,
neregulējam, lai lode izskrien līdz ielai, un pa vienam viņus! Pa vienam, pa
vienam. Kā nāk, tā – klaukts! Mēs paši šķūnītī, nekā nedzird: no kurienes,
kas, kā?! Cilvēciņi tik krīt, krīt un krīt! Dieva sods – jā, jā, jā! Sāksim rīt no
rīta. Piecos.*

ELZA. Es nebaidījos runāt ar viņu, es varētu pateikt, ja šaubītos. Es šaubījos.
Par sevi: vai es drīkstu šaubīties.

TEIKSMA. *Kaut kam šai dzīvē ir jābūt vissvarīgākajam, zōniņi! Jā, jā, jā!
Vajag nolemt, un turēties pie tā zobiem un nagiem! Visu dzīvi!*

ELZA. *(ceļas)* Es atkal biju vecis, vīrietis. Jau tētim biju dēls. Ziedonim...
biedrs. Kas var arī piedzemdēt. Es viņu ļoti mīlēju.

TEIKSMA. *Mums nevajag ne angļus, ne jeņķus! Mums ir krievi!!!...*

ELZA. Nākošajā naktī es redzēju sapnī, ka Ziedonis atšaudās ar divām pistolēm. Mēs esam ielenkti, mēs sēžam dziļi siena pantā, un kādi divdesmit vīri uniformās elpo mums tepat apkārt, kā saskrējušies suņi. Tuvu, tuvu, tad tālāk, tālāk. Un mēs jau zinām, ka viņi tūlīt būs prom. Būsim izsprukuši. Bet tad pēkšņi Ziedonis metas laukā. Es turu viņu cik tik spēka. Bet viņš kliedz, ka salmos sapūt netaisās. Suņi to dzird, viņš kliedz skaļi. Suņi skrien atpakaļ. Ziedonis izraujas no manis. Uz mirkli redzu viņa acis, īstās acis – zilās. Viņš negrib, lai es redzu. Ziedonis ir jau no šķūņa laukā. *Tā ir pašnāvība!* – es kliedzu, - *Kāpēc?!...* Varbūt nekliedzu, nezinu. Es jau atšaudos ar brauniņu. Viņš ar divām pistolēm. Viņš to dara vareni... Zinu, ka sapņi neko nenozīmē, bet viņa acis... Mēs būtu izsprukuši... jau kuro reizi.

1950. gads. Vilciena vagoni. Nakts.

GUNĀRS. ... Puikam mugurkauls ir svarīgs. Liela kļūda būtu dot viņam mānekli. *Māneklis* – jau pats vārds precīzi izsaka jēgu: kaut kas, kas simulē dzīvi, dod nepareizi virzienu tavam garam, tā centieniem. Būtiski aplam sargāt topošo cilvēku no uguns, asiem priekšmetiem, kritieniem. Iespējams, tāda saskare būtu pat veicināma, saprāta robežās, protams. Es nešaubos – mēs nestrīdēsimies par to. Labi, es esmu ar mieru vispirms pats uz sevis to pierādīt...

Tas pats vilciens, cits vagoni.

ELZA. (*auklē sīku sainīti*) Nobīsties, nodrebi, paklanies, paklusē. Pasmaidi, nevērtē, nedomā, apbrīno. Netici, notici, aizmirsti, noslēpies... Nobīsties, nodrebi, paklanies, paklusē. Pasmaidi, nevērtē, nedomā, apbrīno. Netici, notici, aizmirsti, noslēpies...

GUNĀRS. ... Meitenēm nav jārada atšķirīgi, saudzējoši apstākļi. Jo apstākļu jau nemaz nav. Esam tikai mēs paši. No mums atkarīgs. Vai puika, vai meitene, vienalga. Ja pieņemam pretējo: mēs kļūstam par bumbiņām.

Spiriņām. Tas ir brīdis, kad cilvēciska būtne pārstāj eksistēt. Gan puika, gan meitene. Ir tas tad, kas atdodas. Apstākļiem, ko pats izdomā, kuriem dod novērtējumu, raksturojumus.

ELZA. Nobīsties, nodrebi, paklanies, paklusē. Pasmaidi, nevērtē, nedomā, apbrīno. Netici, notici, aizmirsti, noslēpies...

GUNĀRS. Man nebūtu ienācis prātā tev to rakstīt, bet blakusvagonā raud kāds bērns. Bez apstājas un jēgas. Un viņa mamma, droši vien, nezina, ko ar viņu darīt. Es negribu, lai mūsu puikas un meitenes raud, es gribu, lai mēs zinām, ko darīt, lai mēs būtu vienojušies. Ir vienkārši jābūt gataviem. Un viss.

TEIKSMA. Bērns tiešām raud. Bez apstājas un jēgas. Arī blakus ir arestantu vagoni. Ir 1950. gads, atkal virziens – Krasnojarska. Bērna mātei nav piena, bet ir ūdens. To var pat sasildīt. Bērnam ir pusgads, kaut izskatās mazāks.

Bērnu sauc Ziedonis Gunārs. Vai Gunārs Ziedonis. Padomju valsts reģistrācijas sistēma neatzīst divus vārdus – jo cilvēks ir viens un konkrēts. Mātei ir jāizvēlas. Ziedonis, protams. Nākošajā dienā to vairs labot nevarēja. Mātei palika abi. Un arī pats bērns. Jo tagad viņa ir, pavisam noteikti ir.

ELZA. Nobīsties, nodrebi, paklanies, paklusē. Pasmaidi, nevērtē, nedomā, apbrīno. Netici, notici, aizmirsti, noslēpies...

TEIKSMA. Māte ir notiesātā – 58. pants, punkts četri: kontrrevolucionārie noziegumi. (*lasa*) Jebkādas palīdzības sniegšana tai starptautiskās buržuāzijas daļai, kas, neatzīstot komunistiskās sistēmas līdztiesību, kura nomainīs kapitālistisko sistēmu, pūlas to gāzt, līdzvērtīgi kā atrodies šīs buržuāzijas sabiedrības grupas vai organizācijas iespaidā, vai iesaistoties tās

darbībā, kas virzīta uz naidīgām darbībām pret PSR Savienību, sodāma ar...
Sašautā roka ir sadzijusi. Elzas otrais bērns ir piedzimis 7 mēnešus pēc tās
dienas. Viņai asiņo mēle. Arī kopš tās dienas. Bez kāda īpaša iemesla.

GUNĀRS. Summa no saskaitāmo secības nemainās. 542 stacijas. Līdz
Krasnojarskai. Šurpbraucot bija 542. *Jāņavārti* bija pēdējie. Tagad pirmie.
542.

TEIKSMA. (*par Gunāru*) Arestantu vagoni – *vagonzaki* – ir lieli, ar
kupejām. Četrvietīgajā viņi ir 22. Silti. Šis ir parastā grafika vilciens. Pirms
gada – 1949. gada pavasarī – uz Ziemeļiem ir aizvēlies kārtējais
„pāraudzināšanas” ešelonu vilnis. *На вечно*, protams. Vienā naktī 42231
cilvēks. 1, 2, 3, 4, 5... jāskaita 31 stunda 9 minūtes. Viņus izveda ātrāk,
vienā naktī. Pēc plāna skaitļiem, bez īpašas atlases. Kādam patīk cipars
42231?... Bet šis ir parastā grafika vilciens.

1949. gads. Pratināšanas telpa #1. Teiksma (kā Sermulītis) un Gunārs.

TEIKSMA. *Nav tādas atbildes – es nezinu!, nav. Es taču jums nejautāju par
kādu citu, par... (no lapiņas) brigadieru Bezsmertniju es nejautāju, ne arī
par brigadieru Neizvestniju ne, un arī par brigadieru Nevinniju man
nosplauties. Arī kolhoza priekšsēdētājs Veģmins atbildēs par sevi pats. Tas
mūs pašreiz nemaz nesatrauc. Es skaidrā latviešu valodā jums jautāju – kā
jums, jums pašam liekas, kāpēc jūs tikāt atlaists no turienes? Ja mēs zinām,
ka izņēmuma gadījumos kaut kas tāds varēja notikt ar personām, kuras
izsūtīšanas brīdī no bijušās buržuāziskās Latvijas teritorijas nebija
pilngadīgs. Iespējams. Bet jūs bijāt pilngadīgs. Un esat pilngadīgs joprojām.
Turklāt pilngadīgais, kurš apgalvo, ka viņam pilna galva piebāzta ar valstij
svarīgām zināšanām. Un jūs ņem un atlaiž. Kāds tam iemesls? Esat svētais?*

GUNĀRS. Nē, protams, ne.

TEIKSMA. *Esat kroplis? Nē. Bet arī tas nebūtu iemesls, lai kādam no turienes ļautu deportēties.*

GUNĀRS. Es nezinu, tiešām nezinu. Es neesmu lūdzis nevienam.

TEIKSMA. *Patvaļība.*

GUNĀRS. Varbūt cilvēki saprata, ka manas zināšanas... Atvainojiet... Jums slikti?...

TEIKSMA. Izmeklētājam Sermulītim tiešām bija slikti. Iespējams būtu bijis labi, ja viņš būtu bijis sadists. Bet te, šais telpās mocīja viņu. *Par ko man tāds sods?! – viņš bieži jautāja savai mātei. Bet viņa atbildēt nevarēja, jo bija mirusi. Jau trešajā dienā, netiekot pat līdz Kirovai. Ar plaušu karsoni. Abi ar tēvu reizē. Vasaras vidū, būdami deportācijas brīdī no Grobiņas pie pilnas veselības. Izmeklētājs Sermulītis gan nekad nebija centies izmeklēt šo dīvainību. Jo viņa māte un tēvs vairs nebija viņa māte un tēvs. Viņam bija vienkārši palaimējies. Ka viņi vairs neskaitījās viņa māte un tēvs. Kādam citam Sermulītim skaitījās. Tas raka zeltu Kolimā. Numurs B-2431. Sermulītis naktīs lūdza Dievu. Lai palīdz tikt galā ar dienesta uzdevumiem. Kurus viņš nedrīkstēja neizpildīt. Tieši viņš nedrīkstēja. Šķiet, ka Dievs tiešām palīdzēja. Bet tāpēc izmeklētājs vienmēr bija neizgulējies.*

Pratināšanas telpa #2. Teiksma (kā Sermulītis) un Elza.

TEIKSMA. *Jā, es redzu, ka jūs nespītējaties, redzu. Bet suljoša mēle nenozīmē, ka cilvēks ir mēms, piekrītat? Turklāt mēms tikai nomodā. Miegā jūs runājat, jūs zināt? Mēs zinām. Nu, taču, ka runāsim, vai ne?... Aizmirstam šos četrus mēnešus, un jūs sākat tecīgus runāt, ja? Joprojām jautājums numur viens: kā jūs varat izskaidrot faktu, ka esat dzīva, bet jūs nevarat minēt nevienu civilpersonu, kas ir jūs kaut vienreiz šo triju gadu laikā pabarojusi. Loģikas, ka saprotat pati, te nav...*

Pratināšanas telpa #1.

GUNĀRS. Varu uzskaidrot tikai tā: manas zināšanas valstij var noderēt vairāk nekā mans fiziskais devums. Es jau jums norādīju, ka šo lietas aspektu varētu apstiprināt biedrs Fjodorovs. Es tiešam neesmu informēts, vai biedrs Fjodorovs ir Stepans, Vladimirs, Sidors, Anatolijs vai kā citādi, bet šis biedrs ir aviators. Turklāt, es varu izskaidrot, ka pat muļķīgas nejaušības dēļ es varu iet bojā apstākļos, kādos es biju tur nonācis šo septiņu manas prombūtnes gadu laikā. Patiesībā, es pieļauju šādu apstākļu iespējamību, tomēr jāņem vērā, ka tādejādi man nav iespēju sekot aviācijas tehnikas straujajai attīstībai. Bez šādas informācijas mans ieguldījums valsts attīstībā...

TEIKSMA. *Turpiniet, turpiniet!... Skaidrs, man arī būtu neērti melot. Pat, ja mēs pieņemam, ka jūs nemelojat, kā jūs izskaidrotu faktu, ka vismaz pēdējos četrus gadus jūs esat uzdevies par plānprātiņu. To liecina tagadējo ieslodzīto Ņevinnija, Bezsmertnija, Nezivestnija un Veģmina pratināšanas protokoli. Par muļķīti. Jums ir kāds izskaidrojums?*

Pratināšanas telpa #2.

TEIKSMA. ... *Jā, jūs man skaidrosit, ka iztikai šāvāt meža dzīvniekus, apzagāt zemnieku laukus. Un trijos gados šajā mazajā zemes pleķītī jūs neviens ar visiem tiem šaujamajiem nav ne redzējis, ne dzirdējis? Tikai jūs paši redzat un dzirdat visu. Varat to izskaidrot?*

Pratināšanas telpa #1.

GUNĀRS. Es nezaudēju optimismu, vienmēr esmu aktīvs, gatavs jauniem uzdevumiem...

TEIKSMA. *(smejas) Īsts plānprātiņš, tiešām.*

GUNĀRS. Esmu jau nodzīvojis Latvijas padomju sociālistiskās republikas teritorijā, Rīgas pilsētā 7 mēnešus, strādājis sabiedrībai svarīgo asenizatora darbu, tā pierādīdams, ka mana pārvietošana nav saistāma ar personīga labuma gūšanu...

TEIKSMA. *Turpiniet, turpiniet!... Arī par to, kā jūs esat pa klusam braukājis uz Eleju, meklējis tādu Elzu Kalniņu. Sabiedrības labumam meklējāt? Vai tomēr jums ir kādas personiskas saites ar šo personu? Cilvēki taču visu redz, ir atsaucīgi...*

Pratināšanas telpa #2.

ELZA. Kas man būtu jādara, lai mani... man...

TEIKSMA. *... netiktu piemērots sociālās aizsardzības galējais līdzeklis – nošaušana?*

ELZA. Tikai es atsakos nosaukt jēlkādus vārdus, civiliedzīvotāju vārdus.

TEIKSMA. *Mēs taču arī to zinām! Zinām taču! Jūs esat piektajā mēnesī, otrā grūtniecība! Un jums nav citas izejas. Viss šai dzīvē ir tik vienkārši.*

Pratināšanas telpa #1.

GUNĀRS. Viss nav tik vienkārši...

TEIKSMA. *Dzīve iet uz priekšu. Ir 1949. gads. Astoņi gadi, no tiem četri miera, stabila miera gadi. Elzai Kalniņai viens puika ir jau precību gados, var teikt, otrs pašlaik vēl vēderā. Nezinu, vai kareivis būs, vai jauna sieviete. Kā partijai vajadzēs, kā smeijies... Aizmirstiet: tās sievietes, ko atceraties jūs, vairs nav.*

Pratināšanas telpa #2.

ELZA. Man vajag garantijas, ka...

TEIKSMA. *Turpiniet, turpiniet!...*

ELZA. Ko jūs gribat no manis?

TEIKSMA. *Jūs gribat no manis. Un no mūsu valsts, pilsoņi Kalniņa.
(sniedz biezu, aprakstītu papīru žūksni)*

Pratināšanas telpa #1.

TEIKSMA. Nu, lasiet, kas mums tur ir sanācis?

GUNĀRS. *(lasa) ...даю настоящую подписку органам Министерства внутренних дел Латвийской ССР в том, что добровольно изъявляю желание ехать в место моего будущего поселения в Красноярском крае вагонзаком через исправительную тюрьму Отдела исправительно трудовых лагерей...*

TEIKSMA. *В чем расписываюсь...*

Gunārs raksta.

TEIKSMA. *Aiz „с” mīkstumzīme. Kurš te ir krievs – tu vai es? Arestantam ir izdevīgāk – nebūs jādomā, kā badā nenomirt. Tev tā nav bijis. Un nebūs, kad izmetīs tai galā... Nu, kāds te vienmēr ir aktīvs, gatavs jauniem uzdevumiem. Vai arī tev liekas, ka dzīve ir negodīga?*

GUNĀRS. *Nē.*

TEIKSMA. *Ir gan. Ja es varētu, es tiešām pārbūvētu pasauli. Vecenēm ir jāievēro kaut kādi likumi. Piekrītu.*

GUNĀRS. *(par papīru) Es gribētu izsvītrot vienu vārdu: добровольно.*

TEIKSMA. *Kāda tam nozīme?*

GUNĀRS. *Man ir nozīme.*

Gunārs saņem dokumentu atpakaļ. Taču tā arī nekā nenošvītro.

Pratināšanas telpa #2.

TEIKSMA. *(par dokumentiem) Parakstieties un viss.*

ELZA. *Kāda tam nozīme?*

TEIKSMA. *Nekāda.*

Elza tomēr parakstās.

TEIKSMA. Pie izmeklētāja Sermulīša gribēja tikt visi.

1949. gads. Vilciens.

GUNĀRS. ... Ja tevis nav, man nekas nav jāaizmirst: nevar taču nogalināt to, kā nemaz nav! Tu tiec rehabilitēta, nāves sods atcelts.

ELZA. ... Īsti pat neapjēdzu, kāpēc skrēju nākošajā dienā, kāpēc prasīju. Ziedoņa dēls ir Ziedonis. Viņš nevar būt Gunārs. Murgi, galviņā kaut kas sagriežas. Piecus gadus neesmu par tevi pat iedomājusies. Nu, trīs vismaz. Nevienu pašu reizi. Jo nav jau ko iedomāties. Tavu pārļaicīgo naivumu? Kroplumu, pareizāk. Ne ideālismu, kā tev pašam varbūt gribētos domāt. Tavas suņa acis? Pusaugu meitenes aug lielākas, kļūst gudrākas, dzīvesgudrākas. Tava infantilā, diletanta aviācija? Šausmas! Bet nē, es, muļķe, stāvu, drebu, un dzirdu savu muti sakām – *Es gribētu savu zēnu nosaukt par Ziedoni Gunāru...*

TEIKSMA. *(kā reģistratore)* Varbūt vajag tomēr tikt vienreiz pašai skaidrībā: *dzīvs bērns taču! Kuru tad no abiem?*

ELZA. Gunārs...

TEIKSMA. *Jā, krieviski Ziedonis ir Zēdons.*

ELZA. Gunar... Ziedonovič... Par Gunāru!

TEIKSMA. *Es teicu: Zēdonis ir jau anālēs!*

ELZA. Un paldies Dievam!!! *(bērnām)* Ja tu nebūtu Ziedonis, tu neizturētu. Paldies Dievam!...

1952. gads. Lāģeris.

TEIKSMA. (kā brigadiere) Kārtība mūsu nometnē ir tāda pati, kā jebkurā citā zemeslodes vietā! Laipni lūdzam Kolimā! Vienā rindā stāties! Ģērbties nost! Visi, visi! Iztaustām bārdas, matus – paši! Nav nekā?! Atvērt mutes! Mēli augšā! Rokas augšā: paduses? Pirksti plati – hop-hop! Pacelt locekli, atvērt locekli! Pietuptions, pieliekties – atvērt! Kājas, pirksti! (sievietēm) Skūšanās katru reizi pirtī! Kājas! Lūdzu! Mierā! Neredzu entuziasmu! Jā, vīrieši, vienmēr vīrieši! (vīriešiem) Nebaidāties – viens-div! Pirts vienreiz divās nedēļās. Varbūt. Mierā!... darbs cilvēku ārstē. Ārstējamies bez brīvdienām. 12 stundas katru dienu. Vienā rindā! Klausās šurp! Ceļā neatpalikt, nesarunāties, no zemes neko necelt! Solis pa kreisi, solis pa labi uzskatāms par bēgšanu! Konvojs šauj bez brīdinājuma! Skaidrs?!... Atbild visi reizē!... Šauj bez brīdinājuma, skaidrs?!... Tā ir jūsu lūgšana, āmen! Katrs atteikums – plus divi gadi, $3 \times 2 = 6$ un tā tālāk. Pirmā brigāde – raktuves: 1,5 tonnas dienā, no raktuves bez normas neizceļ. Vīrieši, sievietes neatšķiras. Otrā brigāde – mežs: norma neiespējama plus iznešana līdz transportam. Trešie – mūžīgā sasaluma rakšana: 50 cm dienā. Uz priekšu, maršš! Smaidām! 12 stundas minimums. Slimību nav, nosalušo nav. Šodien silts – 47 grādi Celsija, mīnusā, protams. Izpildām normu – ēdam, neizpildām – dzeram un raudam. Nesarunāties! Par maizes atdošanu citiem – 1,5 gadi. $1,5 \times 3 = 5$. Laimīgu 1951. gadu, biedri! Urā!!!... Solis pa kreisi, solis pa labi! Skaidrs?! Bez brīvdienām, es teicu! Pirts, ieslodzītie, pirts! Drošāk, drošāk – vai tad nepierod?! Šeit ir 12 mēnešus ziema, pārējais vasara! Kas teica – bads?! Laimīgu 1952. gadu, biedri! Urā!!! Jā, to nemana. Jo mēs smaidām!... Mierā! Atvērt muti, atvērt locekli, olas, konvojs šauj bez brīdinājuma!... Jūsu bērns ir nosūtīts uz bērnu namu. Pēc paša

vēlēšanās, te ir viņa paraksts. Trīsgadīgam bērnam šeit darīt nav ko, piekrītam! Kur lienat E-550?!...

ELZA. Nožņaudz, lūdzu...

Elza skaļi smejas.

TEIKSMA. *Atlikt! Atlikt!!! E-550! Man jūsu dēļ pieliks vēl divus gadus! Es negribu! Atlikt E-550!!!... Es arī sajukšu prātā!*

Elza smejas joprojām.

1953. gads.

ELZA. Trešajā nometnes gadā mani ielika *psihpalatkā*, psihi teltī. Šurp veda nomirt, tāds dzīvo morgs. Bet te ir vienīgā vieta, kur lāģerī drīkst smieties. Tāpat kā jebkurā citā zemeslodes vietā. Smieties varēja tikai te.

GUNĀRS. Es nekad neesmu bijis ieslodzītais. Mēs strādājām brīvprātīgi. Bet *на вечно*. Un 16 stundas dienā, dažreiz. Bez iespējas izbraukt no norādītās vietas. Tāpat kā jebkurā zemeslodes vietā.

TEIKSMA. Es miru un nomiru 12 reizes. Un 12 reizes aizgāju prom no šīs zemes, izbeidzos kā būtne, kuru vismaz viena kāda cita līdzīga būtne atpazīst par līdzīgu būtni. Miru un nomiru. Kā jebkurā citā zemeslodes vietā. Kā biedrs Staļins – 1953. gada 5. martā. Kā koloss, milzis, visu bērnu draugs un dižā Ļeņina lietas turpinātājs. Staļins ir miris, biedri.

Psihpalatka. Elza smejas, Teiksma (kā brigadiere) raud.

TEIKSMA. ... *un tad viņš dod man savu stingro, cieta roku, un tad mēs ejam pretī gaišam, visgaišākajam staram Visumā – tā ir Nākotne. Nezinu, vai komunisms, bet Nākotne. Es ticu viņam, es spiežu viņa roku cik nu man spēka... (Elzai) Saproti? Un tad...*

Elza pieliecas pie Teiksmas auss un kādu brīdi intensīvi čukst viņai kaut ko.

TEIKSMA. *(turpinot Elzas teikto) ... Un tad viņš velk atpakaļ savas bikses, aizkūpina pīpi, un dara viņš to vareni, ka nodreb zeme mums zem kājām. Es noslaukos un ielienu viņa krūšu kabatiņā. Es vairs nespēju skatīties tai pārcilvēcīgajā gaismā. Kurp dodas viņa soļi...*

Atkal Elza brīdi čukst Teiksmi ausī.

TEIKSMA. Nē!...

Elza acīmredzami neatlaižas.

TEIKSMA. *(turpina) ... Un tad... viņš mani nenosoda. Viņš saka – Protams, es vairs neesmu mūsu lielās valsts vadonis, un kādreiz varēšu atļauties arī kaut ko tamlīdzīgu, bet pagaidām mans padoms dzimtenei vēl ļoti vajadzīgs! Es aplaudēju!...*

Elza čukst atkal.

TEIKSMA. *Nē, tā nevar: viņš nebija tāds! Viņš bija... liels, viņš bija visu zemeslodes pabērnu un mongoļu raglopu draugs un pavēlnieks...*

Elza čukst.

TEIKSMA. *... un mērkaķu tūpļu dziednieks...*

Elza čukst.

TEIKSMA. *... un visas pasaules voblu dzīvību sargātājs...*

Teiksma nu smejas, bet Elza sāk stipri raudāt.

1956. gads. Ziemeļi. Baraka.

GUNĀRS 1. ... virzoties uz nosēšanos, kapteinis Gailītis izlīdzina lidmašīnu pārāk augstu, tā uzkaras un izkrīt cauri – *Bāhhhh!!!* Bet, ja spārnu laukuma palielināšanas vietā paredzētu aizplākšņus, tad...

GUNĀRS 2. Kādreiz vērts paskatīties uz sevi no malas, ne?

GUNĀRS 1. Kāda nozīme, leitnant Pudur?

GUNĀRS 2. Es vēl esmu būtne, lieta, kuru var aptaustīt, un kaut viena man līdzīga būtne šai saulē spēj atpazīt manu esamību.

GUNĀRS 1. Brigadieris Srjukovs vakar aizgāja man garām kā tukšai vietai: jūs jau arī esat miris, leitnant Pudur, beidzot!

GUNĀRS 2. Nakts, tumšs – nepamanīja. Vakars visi dzēra.

GUNĀRS 1. Man personiski vienmotora augstplākšņi vienmēr likušies visskaistākie – īsta lidmašīna.

GUNĀRS 2. Gunārs Pudurs varbūt ir muļķis, naivs muļķis, bet Gunārs Pudurs nekad nesajuks prātā, nekad. Tas vienkārši nav iespējams. Tik vien nelaiimes – polārā nakts. Vēl tikai mēnesis un 4 dienas.

GUNĀRS 1. Un tad diena! Super diena – pusgadu saules apspīdēts es būšu. Kas es būšu? Kas es esmu? Jauns vīrietis varbūt?

GUNĀRS 2. Tu labi zini, ka jāizvelk, jāsaņem.

GUNĀRS 1. Kāpēc?

GUNĀRS 2. Nesāksim atkal!!!

GUNĀRS 1. *De Havilland Gipsy Six* ir konstants ātrums – pieliekam propelleri ar maināmu soli!

GUNĀRS 2. Nu nav tās sievietes vairāk, nav.

GUNĀRS 1. Es jau arī neesmu vīrietis. Uzņemam ātrumu!...

GUNĀRS 2. Dzīvot ilūzijās par neesošu būtni ir muļķīgi, piekrīti.

GUNĀRS 1. Iekrītu, pakrītu, sakrītu – *Bāhhh!!!* Ceļos un metos, un laižos!...

GUNĀRS 2. Bet ne jau sievietē ir dzīves jēga!

GUNĀRS 1. Vīrietī?!

GUNĀRS 2. Tevī! Tevī pašā!

GUNĀRS 1. Un es, es pats pārgriezu sev vēnas! Jau vakar! Un tagad es iegriežu savu propelleri, un...

GUNĀRS 2. Es tūlīt sākšu raudāt! Es jau raudu...

GUNĀRS 1. Raudi!

GUNĀRS 2. Es tā līdz saulei neizvilksu, neizvilksu!...

GUNĀRS 1. Izvilksi.

GUNĀRS 2. Kāpēc man būtu jāizvelk?

GUNĀRS 1. Nesāksim atkal!

GUNĀRS 2. Un tad no jauna pusgadu nakts, pusgadu diena, un atkal...

GUNĀRS 1. Staļins ir kļūdījies, visi tagad to atzīst, un...

GUNĀRS 2. Un tu arī?

GUNĀRS 1. Varētu laist mājās.

GUNĀRS 2. Varētu arī nelaist. Trīs gadus jau laiž kā zib, ne? Tik strauji, ka manīt nevar.

GUNĀRS 1. Es esmu pārlicināts!

GUNĀRS 2. Un mājās? Ko mājās? Kam tu tur esi vajadzīgs? Sūdus vadāsim atkal. Visi no mums atkal pa gabalu bēgs. Un no mūsu sievietēm, un bērniem, un bērnu bērniem septītajā paaudzē! Kāpēc nestrīdies, ka tā nebūs? Pieminot mūsu vārdus vien, cilvēki – *Bāhhh!!!* – iekritīs ellē.

GUNĀRS 1. Nebūs tā...

GUNĀRS 2. Kā būs?

GUNĀRS 1. Es tūlīt sākšu raudāt! Es jau raudu...

GUNĀRS 2. Raudi!

GUNĀRS 1. Es tā līdz saulei neizvilksu, neizvilksu!...

GUNĀRS 2. Izvilksi, izvilksi!

GUNĀRS 1. Varbūt tomēr *Cirrus Minor* motorīņu iebliezāsim?

GUNĀRS 2. Bet tad izplūdes spraugas sānos: 37 grādu salā vispareizākais risinājums.

GUNĀRS 1. Lidojam!!!...

Turpat.

TEIKSMA. (*par Gunāru*) Šķita, ka viņš nedzird, vienkārši nedzird. Nedzird, smaida. Tomēr viņš pat nepūlējās saprast, ko kāds no mums runāja. Lidoja savā pasaulē. Iedevām kaut ko – labi, nedotu – laikam arī nekas, nenomirtu. Nebija vairs kam nomirt: kilogrami 30 varbūt. Šajā 1956. gada nebeidzamajā polārajā naktī īpaši daudz nometināto bija sajukuši prātā, bet viņš ne. Man tā likās. Nē, es biju pārliecināta, ka ne. Viņam tikai zobi bija izkrituši – normāla cinga. Ko vispār nozīmē sajukt prātā? Viņš vienkārši bija nesakarīgs tai vietai – nesita nost nevienu 200 maizes gramu dēļ. Viņš dzīvoja sev, sevī. Tur tam vajag neticamu spēku, izturību. Būt pašam, būt saimniekam pašam pār sevi... Bet viņš bija slikts saimnieks: viņam nebija nekādu plānu. Ko rīt? Kas ir *rīt*? Es jau arī nevarēju atbildēt, kas ir *rīt*. Un priekš kam tas vajadzīgs. Pēc laika – nākošas dienas otrajā mēnesī, mūsu faktorijā ieradās sieviete ar asiņojošu mēli. Ir jau 1957. gads.

Turpat.

ELZA. Polārajos apgabalos cilvēks kļūst mūžīgs, gandrīz. Ja rēķina, ka cilvēks dzīvo... vidēji... vidējos apstākļos, ja viņš dzīvo, teiksim, tad piecdesmit četrus gadus vidēji, bet, ja gan diena, gan arī nakts ir pusgada garumā! Plus aukstums, kurā, kā zināms, nekas nebojājas! (*smejas*) Joks!

TEIKSMA. Viņa pati bija pieteikusies braukt šurp. Te ir pasaules mala, tālāk tikai Ziemeļpols. Mūsu faktorijā vienu gadu rēķināja par trim – daži tikai tāpēc lūdzās pie mums: ātrāk beidzas piespriestais nometinājuma termiņš.

Desmit gadi trijos. Tāpēc iesākumā visi pamanīja tikai viņas asiņojošo mēli. Citādi cilvēks kā cilvēks – pēc sešiem gadiem lāģerī. Seši piecpadsmit vietā – veiksmē. Pavisam parasta būtne. Dzimstot arī bijusi sievietē.

ELZA. Mēs taču vairs nemaz nevarētu atgriezties siltajos apgabalos – tur ir baktērijas un mikrobi, kas mūs uzreiz sagrābs un nogalinās. Te viss ir tīrs. Tikai cilvēks izdzīvo. (*smejas*) Joks!

TEIKSMA. Patiesībā, tie bija vienīgie divi teikumi, ko viņa kādreiz vispār pateica. Strādāja kā uzvilka. Par diviem ēdušiem večiem. Kādu mums nemaz nebija. Kā... mākslīga, mehāniska, nedzīva... Tā diena, tai naktī, kas bija jau divus mēnešus un 12 dienas, bija ļoti auksta. No lēģeriem laukā tādas dienās nedzen, bet nometinājumā tikai svētdiena ir brīva. Bija mīnus 59 grādi. Sala pat acis.

1957. gads. Elzai un Gunāram uz sejām maskas – lai neapsalst. Abi līdzās ar laužņiem skalda bedri mūžīgajā sasalumā.

ELZA. (*pēc brīža*) Совсем дурак или прикидываешься?... Deutsch shprechen?... Poļak, litva, suomi, eesti pois?... Rumania, ukraina?... Amerika?!...

Gunārs gan dzird, bet neatbild.

ELZA. Ты не немой... Со мной можно говорить, со мной можно... Ты хочешь ведь... Я не собираюсь дружить, не бойся, мне не надо... Тебе нужно поговорить...

GUNĀRS. (*pēc brīža*) Nevajag man...

ELZA. (*asi*) Tad nestāvi! Strādā!

Brīdi abi strādā.

GUNĀRS. Ko tālāk?

ELZA. Strādā!

GUNĀRS. Ja stāvi uz pasaules maliņas, tad pārējais... nezinu.

ELZA. Zini.

GUNĀRS. Tad viss tas, kas tur palicis... nu, tāds...

ELZA. Varbūt vienkārši nekas tur nav palicis? Un viss.

GUNĀRS. Nē, tur viss kārtībā!

ELZA. Sieva, bērni...

GUNĀRS. Sieva, bērni. Viens, puika, Kārlītis. Jau precību gados, var teikt.

Otrs pašlaik vēl vēderā, mammai. Nezinu, vai kareivis būs, vai jauna sieviete. Kā partijai vajadzēs, kā smeijies...

ELZA. No kā tad? Tas kas mammai vēderā.

GUNĀRS. Es biju tur, biju. Aizlaida mani, atlaida... Jā, jā, izklausās neticami! Jā, tā izrādījās kļūda, bet es biju... Viss kārtībā!...

ELZA. Ja stāvi uz pasaules malas, tad kas?

GUNĀRS. Drīz jau mūs laidīs atpakaļ, skaidrs!...

Brīdi atkal abi strādā klusēdami.

GUNĀRS. Nav nekā, tur?

ELZA. Ir! Kāpēc tad nav? Ir...

GUNĀRS. Vīrs? Tur? Kāpēc ne šeit?

ELZA. Tāpēc, ka muļķis. Tādus neņem. Muļķītis.

GUNĀRS. Tādi neizdzīvo.

ELZA. Pagalam uzreiz, ja tādu paņemtu.

GUNĀRS. Nedrīkst tādus.

ELZA. Reāli vajag skatīties uz lietām, reāli. Ar spēku pret spēku, ar naidu pret naidu. Vai nav tā?

GUNĀRS. Nezinu...

ELZA. Un mēs abi? Esam taču vēl šai saulē. Un tikai pateicoties tam... ka neesam piemērojušies! Tikai tāpēc! Un ko nozīmē piemēroties! Pieņemt visu atplestām rokām. Saskatīt visā tikai to labiņo. Māt ar galvu. Teikt –

atvainojiet, piedodiet, manis vispār te nav, bet ja jūs vēlētos, es varētu pakalpot! Atrast vergošanā augstāku mērķi! Un vispār...

GUNĀRS. Runājiet... jums vajag.

ELZA. Nevajag, nekā nevajag! (*smejas*) Joks!

Brīdi atkal klusums, abi strādā.

GUNĀRS. Jums tomēr tas ir būtiski.

ELZA. Joks, joks, saku! Tā ir pilnīga paša personības zaudēšana! (*par darbu*) Mēs nekad to neizdarīsim!

GUNĀRS. Es jau teicu: sasalums mūžīgs...

ELZA. Mums jāapglabā tas cilvēks, kā cilvēkam pienākas!

GUNĀRS. Kāpēc? Kāpēc pienākas tā?

ELZA. Pienākas, tāpēc, ka.

GUNĀRS. Viņš ir... ir apglabājis jau sevi pats... nu, es domāju – cilvēks jau īstenībā dzīvo (*par galvu*) te... un tur nekā nevar darīt.

ELZA. Idiots. Jūs esat idiots. (*atsāk darbu ar divkāršu sparū*)

GUNĀRS. (*pēkšņi*) Nav vairs.

ELZA. Kas nav?

GUNĀRS. Līķis. Cilvēks. Suņi...

Elza sagumst.

GUNĀRS. Kāpēc šurp braucāt?

ELZA. Dieva vaigs tuvāk, uz pasaules maliņas... (*smejas*) Joks!

GUNĀRS. Viņš jau neko nepaskaidro, Dievs.

ELZA. Joks, saku. Bet ja nu atbild tomēr pēkšņi? Joks!

GUNĀRS. Tālāk nekā nav. Tikai balto lāču taka – tā te saka.

ELZA. Drīz mājās brauksim, drīz! Priecājies!

GUNĀRS. Es priecājos.

ELZA. Tu murgojot tikai par lidmašīnām?

GUNĀRS. Joks!

ELZA. Lidojis esi? Ar izpletni?

GUNĀRS. Joks!!!

ELZA. Kad dejo, uz kājām dāmai kāp?

GUNĀRS. Jūs jaucat kaut ko!

ELZA. Kā tevi sauc? Sauca, tur.

GUNĀRS. Nesaprotu, kā es esmu izdzīvojis, nesaprotu. Un kāpēc?

ELZA. Kā tevi sauc?

TEIKSMA. Mani sauc... kāda tam šodien vairs nozīme? Es esmu mirusi. Šoreiz uz mūžīgiem laikiem. Un nevienam vairs nav svarīgi, kā mani sauca. Man arī nebūtu svarīgi, droši vien. Jo es pati, tikai pati dzīvoju savu dzīvi, un mirstu tajā pati. Pati sev meloju un pati sev ticu. Nē, man likās, ka es nemeloju sev, protams. Ka es ticu, ka *tā tam jābūt!* Un tad, pēc dienas atkal – *nē, tam tomēr jābūt kājām gaisā!*... Es esmu mirusi 12 reizes, līdz trīspadsmitajai, kad pavisam. Tagad zinu, kā? Varbūt... Pirmo reizi es nomiru... mani izvaroja krūmos pie stacijas. Jaunam, zaļam skuķim laikam vistrakākais, kas var gadīties. Otrreiz mani nošāva bēgot. Tā purva vidū es atkal atvadījos no visa uz mūžu. Karoju par taisnību! Pret netaisnību!... Trešoreiz bija epidēmija – Taišetas barakās katram ir tikai pusmetrs nāru, visi čupā. Brīnums, kā mani no tās ierindas vispār izvilka. Ceturto reizi man uzlaida koku mežā, piekto reizi mūsu niķeļa šahtā sprāga gāze, sesto mani nosita *blatnīje* - kriminālie: resnā Duņa mīlēja politiskos, bet septīto man atņēma bērnu. Astoto reizi mēs pārēdāmies – pēc piecu dienu bada puskukulis maizes uzreiz. Laime mani nogalināja. Tad sargi izvaroja visu

mūsu baraku – *tramvajs* saucas. Trīs dienas bez pārtraukuma. Pirmajā es pēkšņi atcerējos nekad nezinātas lūgšanas, trešajā jau sarunājos ar Dievu personīgi. Desmitā beidzot bija pašnāvība. Bezjēdzīgi izglāba. Vienpadsmito reizi es atdevos pati, lai dabūtu nometnes frizieres vietu, divpadsmito es nodevu citus, daudzus citus. Un atkal es biju dzīva. Tur velna vaigs esot ļoti tuvu... Nezinu. Tā ir mana dzīve un neviena paša cita. Bet tā varētu būt bijusi arī kāda cita, jebkura cita. Es nomiru pavisam ceļā uz mājām, uz Latviju, kuru nebiju redzējusi 14 gadus. Varbūt es nemaz vairs... es nezināju *kā tam jābūt*. Cilvēki jau parasti zina. Un tic tam, kā jābūt. Es apskaužu...
(*par Gunāru un Elzu*) Un viņi abi? Vienā jaukā, garā dienā viņi bija no faktoriņas pazuduši, abi reizē. Neviens jau tur nebēg – tā ir pasaules mala, visapkārt viens vienīgs spoži balts klajums, neizturami balts. Kaut kur zemes ass. Viņu abu pēdas kāds esot manījis uz balto lāču takas. Tur ir tāda vieta. Pašus lāčus gan mēs tur nekad nebijām redzējuši. Varbūt, ka tas Dieva vaigs... nezinu. Joks. Bet viņi bija prom.

© Lauris Gundars.